

спільної трудової діяльності; розвиток навичок спілкування між дошкільниками на заняттях з праці шляхом організації ігор та застосування спеціальних вправ, у яких формування комунікативних навичок буде розглядатися як спеціальне завдання; організація взаємодопомоги між дітьми під час трудової діяльності; поєднання фронтальної та індивідуальної форм роботи; поєднання роботи на заняттях трудовою діяльністю та поза ними; врахування вікових та психофізичних особливостей дошкільників; залучення батьків до роботи з формування комунікативної функції спілкування під час праці. Намічені можливості застосування розроблених психолого-педагогічних умов у корекційно-виховному процесі. Вказано напрямки подальшого вивчення та поширення проблеми розвитку комунікативної функції спілкування дошкільників.

Ключові слова: дошкільники з порушеннями інтелекту, комунікативна функція спілкування, психолого-педагогічні умови, трудова діяльність.

Омельченко М.С. Формирование коммуникативной функции общения во время трудовой деятельности дошкольников с нарушениями интеллекта

Данная статья посвящена проблеме формирования коммуникативной функции общения дошкольников с нарушениями интеллекта. Автор рассматривает необходимость развития навыков общения как основу учебной деятельности, определяет роль коммуникативной функции, обращает внимание на особенности формирования коммуникативных навыков у детей с нарушениями интеллекта. Определена важная роль трудовой деятельности в становлении коммуникативного взаимодействия детей: формирование умения устанавливать контакты с окружающими, коррекция речевого поведения, обучение выражению мыслей и разрешению конфликтов, работа над пониманием мотивов собственных слов и поступков, развитие слухового восприятия, усвоения навыков использования невербальных средств общения и т.д. На основе анализа научных литературных источников по психологии и коррекционной психопедагогике разработаны психолого-педагогические условия формирования коммуникативной функции общения во время трудовой деятельности дошкольников с нарушениями интеллекта: создание мотивации к обмену информацией между детьми во время коллективной и совместной трудовой деятельности; развитие навыков общения между дошкольниками на занятиях по труду путем организации игр и применения специальных упражнений, в которых формирование коммуникативных навыков будет рассматриваться как специальное задание; организация взаимопомощи между детьми во время трудовой деятельности; сочетание фронтальной и индивидуальной форм работы; сочетание работы на занятиях трудовой деятельностью и вне их; учет возрастных и психофизических особенностей дошкольников; привлечение родителей к работе по формированию коммуникативной функции общения во время труда. Намечены возможности применения разработанных психолого-педагогических условий в коррекционно-воспитательном процессе. Указаны направления дальнейшего изучения и расширения проблемы развития коммуникативной функции общения дошкольников.

Ключевые слова: дошкольники с нарушениями интеллекта, коммуникативная функция общения, психолого-педагогические условия, трудовая деятельность.

Omelchenko M.S. Formation of the communicative function of communication during the work activity of preschool children with intellectual disabilities

This article is devoted to the formation of the communicative function of dialogue of preschool children with intellectual disabilities. The author examines the need to develop communication skills as the basis for learning activities, defines the role of the communicative function, draws attention to the peculiarities of communicative skills in children with intellectual disabilities. It identifies the important role of work in the development of the communicative interaction between children: learning to establish contacts with others, the correction of verbal behavior, training the expression of thoughts and resolve conflicts, work on understanding the motives of their own words and deeds, the development of auditory perception, mastering skills in using non-verbal means of communication, etc. Based on a review of scientific literature on psychology and correctional psycho-pedagogy developed psycho-pedagogical conditions of formation of the communicative function of communication during the work of preschool children with intellectual disabilities: creating motivation for the exchange of information between children during collective and collaborative work; communication skills among preschool children in the classroom at work by organizing games and the use of special exercises, in which the formation of communication skills will be considered as a special task; organizing mutual assistance between the children during the course of employment; the combination of the front and individual forms of work; combination of work on labor activity and beyond; the age and mental and physical characteristics of preschool children; involvement of parents in the work on the formation of the communicative function of communication during the work. It outlined the possibility of applying the developed psycho-pedagogical conditions in correctional and educational process. Indicated areas for further study and extension of the problem of the communicative function of dialogue of preschool children.

Keywords: preschool children with intellectual disabilities, communicative function of communication, psycho-pedagogical conditions, work activity.

Стаття надійшла до редакції 18.10.2015 р.

Статтю прийнято до друку 21.10.2015 р.

Рецензент: д.п.н. Мамічева О.В.

УДК 376.28: 472

ТИПОВІ ОЗНАКИ КОМУНІКАТИВНО-МОВЛЕННЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ РОЗУМОВО ВІДСТАЛИХ УЧНІВ: РІВНІ ТА ХАРАКТЕРИСТИКА

Проскурняк О.І. ponolena_2008@mail.ru

Розвинена комунікативно-мовленнєвої діяльності забезпечує розвиток міжособистісних стосунків, допомагає розширити коло комунікативних контактів. Поглиблене вивчення типових ознак комунікативно-мовленнєвої діяльності сприятиме визначенню корекційних заходів, що

спрямовані на її розвиток, інтеграцію учнів з легким ступенем розумової відсталості у суспільство.

Проблемі вивчення дітей з особливими освітніми потребами, порушеннями мовлення приділяли увагу такі учені як С.Конопляста [1], І.Мартиненко [2], М.Пахомова [3], М. Шеремет [4] та

ін., однак поглиблене вивчення комунікативної діяльності не було предметом дослідження.

Метою статті є визначення типових ознак сформованості комунікативно-мовленнєвої діяльності учнів з легким ступенем розумової відсталості відповідно до визначених рівнів.

Комунікативну діяльність розглядаємо як особливий вид діяльності, який має трикомпонентну структуру: мотиваційний компонент (потреби і мотиви до комунікацій), когнітивно-змістовий (комунікативні знання, уміння, навички), операційно-поведінковий (самоконтроль у комунікативній діяльності). За даними нашого дослідження в мотиваційному компоненті комунікативної діяльності описані складники рівня сформованості через аналіз: а) взаємодії з оточуючими; б) міжособистісних стосунків; в) зацікавленості у спілкуванні; г) мотивації щодо комунікативної діяльності; д) комунікативної активності. Отримані дані, відповідно яким здійснено аналіз, доводять, що розумово відсталі школярі з низьким рівнем не виявляють інтересу до знайомства з однолітками, індиферентно реагують на зміну комунікативного середовища. Діти, віднесені до середнього рівня мають наміри щодо розширення кола комунікативних контактів, але для них потрібно створювати спеціальні умови додаткової стимуляції: роз'яснення, вказівка на переваги від нових знайомств. Діти віднесені до високого рівня із задоволенням знайомляться з новими людьми, самі ініціюють комунікативні контакти, не мають проблем з орієнтацією в новій комунікативній ситуації.

За показником комунікативної взаємодії з однолітками розумово відсталі школярі з низьким рівнем сформованості характеризуються тим, що мають мало друзів, не виявляють бажання контактувати з однолітками у колективі. Діти з середнім рівнем сформованості взаємодії з однолітками відзначаються тим, що вони мають друзів серед однолітків, повідомляють їм про події в житті, розповідають про почуття, переживання, такі діти налаштовані на знайомство з однолітками. Високий рівень розвитку взаємодії з однолітками забезпечує таким дітям щільну взаємодію з дітьми, як у шкільному колективі, так і за місцем проживання.

За потребою у конструктивних міжособистісних стосунках у школярів з низьким рівнем сформованості спостерігається індиферентність в міжособистісних контактах, не виявляється прагнення до гармонізації стосунків як з однолітками, так і з дорослими, у дітей середнього рівня сформованості виявлено, що у шкільному колективі вони мають сталі дружні стосунки лише з окремими членами групи, діти з високим рівнем

мають гармонійні міжособистісні стосунки, як з членами шкільного колективу, так і з учителями, батьками, родичами.

За показником «зацікавленість у спілкуванні» у підлітків, віднесених до низького рівня сформованості мотиваційного компоненту виявлено низьку зацікавленість у спілкуванні; такі розумово відсталі школярі майже не виявляють інтересу до подій, що відбуваються навколо них, за виключенням тих подій, які пов'язані із задоволенням їхніх вітальних потреб. Наприклад, стосовно їжі розумово відсталі учні запитують, що сьогодні на обід або вечерю, розповідають про те, що саме з їжі їм до вподоби, щоб вони скуштували б зараз. Тобто, такі ситуації є цікавими для них і викликають інтерес до події, обговорюючи її. Слід зазначити, що стосовно зацікавленості додаткова стимуляція не дає вагомих результатів. Розумово відсталі підлітки, віднесені до середнього рівня сформованості мотиваційного компоненту, у спілкуванні виявляють зацікавленість вибірково, вона є залежною від особи комунікативного партнера або ситуації. Так, якщо дитині ситуація зрозуміла або вона емоційно схвально ставиться до співрозмовника, в таких випадках діти підтримують комунікативну взаємодію. Підлітки, віднесені до високого рівня сформованості мотиваційного компоненту спілкування з оточуючими, отримують задоволення від самого процесу комунікативної взаємодії, в ньому вони самореалізуються.

За показником мотивованості комунікативної діяльності у розумово відсталих школярів, віднесених до низького рівня сформованості, виявлена відсутність мотивації у комунікативній діяльності. Такі учні мовчазні, не усвідомлюють, для чого саме їм слід взаємодіяти з оточуючими, вони не отримують задоволення від комунікативних контактів. Діти, віднесені до середнього рівня, мають мотивацію на комунікативну діяльність, не пов'язану з комунікацією, а їхні зусилля спрямовані на комунікативні контакти, здебільшого предметного змісту з близькими друзями. Діти, віднесені до високого рівня, усвідомлюють, перш за все, корисність від здійсненої комунікативної діяльності, вони спрямовані на отримання зиску.

Досить цікаві дані отримані при вивченні комунікативно-мовленнєвої активності розумово відсталих підлітків. В цілому виявлено, що на комунікативну активність не впливають порушення інтелектуального розвитку, вони впливають на її якісні характеристики. Діти активність можуть проявляти з різних причин, активність не пов'язана також з ситуацією, не регулюється змістом і є незалежною від смислових характеристик

комунікативної діяльності.

Так, розумово відсталі підлітки з низьким рівнем сформованості мотиваційного компоненту за показником комунікативна активність характеризуються як активністю, так і пасивністю у комунікативних контактах, вони не розпочинають розмову першими, намагаються уникати комунікативної взаємодії з оточуючими. Діти, віднесені до середнього рівня діють залежно від власного настрою та змісту ситуації, звертаються до можливого партнера з комунікації, але контакти, пов'язані з бажанням отримати схвалення, яке в подальшому виконує стимулюючу функцію. Діти, віднесені до високого рівня, характеризуються активністю в комунікативних контактах, що проявляється у тому, що вони першими ініціюють розмову, можуть тривалий час підтримувати діалогічне спілкування.

Перейдемо до опису когнітивно-змістового компоненту комунікативно-мовленнєвої діяльності. Сформованість когнітивно-змістового компоненту визначено через комунікативні компетенції, культуру, які пов'язані з уміннями конструктивно спілкуватися з оточуючими, орієнтуватися в незнайомій ситуації, уміннями розуміти невербальну комунікативну діяльність, з уміннями дотримуватись етикету.

Ґрунтуючись на узагальнених даних, отриманих у процесі проведення експерименту, сформованість когнітивно-змістового компоненту за показником сформованості умінь конструктивно спілкуватися з людьми різного віку та соціального статусу свідчить про відмінність дітей, виявлених трьох рівнів розвитку. Так, розумово відсталі діти, віднесені до низького рівня не мають достатніх умінь для здійснення конструктивної взаємодії з оточуючими, вони часто не розмежують специфіки комунікативної взаємодії з людьми різних вікових груп: з дорослими, однолітками, маленькими дітьми. Наприклад, з дорослими вони можуть не поважно вітатися, з маленькими дітьми проявляти грубість тощо. Підлітки, віднесені до середнього рівня комунікативної взаємодії з оточуючими, вже добирають висловлювання, які є адекватними ситуації, однак мають труднощі у рівномірності при підтримці розмови. Діти, віднесені до високого рівня, як правило, правильно визначають канву розмови на різні теми з людьми різних вікових груп.

За показником умінь взаємодіяти з однолітками розумово відсталі підлітки з низьким рівнем сформованості мають значні утруднення у взаємодії з однолітками, вони неадекватно реагують на критику, не можуть належним чином попросити, коректно відмовити тощо. Розумово відсталі діти, віднесені до середнього рівня, орієнтують

спілкування і теми саме на дітей своєї вікової групи, тобто на однолітків, але їм бракує витримки для забезпечення довготривалого діалогу.

Перейдемо до розгляду особливостей сформованості умінь, які забезпечують свободу в орієнтації дітей у незнайомій ситуації. Так, діти, віднесені до низького рівня сформованості майже не орієнтуються в незнайомій комунікативній ситуації. Діти, віднесені до середнього рівня сформованості, вміють орієнтуватися в незнайомих комунікативних ситуаціях, але їм складно адаптуватися до учасників комунікації, тому комунікативна діяльність спрямована на ситуацію, а не на партнерів, які і виступають основними дійовими особами в комунікації. Діти, віднесені до високого рівня сформованості, в змозі активувати комунікативні знання та уміння, як в знайомій, так і в незнайомій комунікативній ситуації, вони використовують знання та уміння відповідно до ситуації комунікативної взаємодії, легко в них орієнтуються.

Особливості сформованості когнітивно-змістового компоненту комунікативної діяльності проявилися в умінні розумово відсталих учнів розуміти невербальну комунікативну поведінку оточуючих і самим використовувати невербальні засоби у комунікативній діяльності адекватно до ситуації комунікативної взаємодії. Виявлено, що діти з низьким рівнем сформованості умінь розуміти і використовувати невербальну комунікативну діяльність не розуміють експресивні форми комунікації, не використовують їх відповідно до ситуації; підлітки середнього рівня розуміють прості експресивні засоби комунікативної діяльності та правильно їх використовують; діти високого рівня мають широкий арсенал знань щодо невербальних проявів комунікативної діяльності, орієнтуються на прояви експресії партнера, визначають його настрій та діють відповідно до нього.

Знання комунікативного етикету, використання цих знань у ситуаціях комунікативної взаємодії є одними з провідних складників комунікативної культури розумово відсталих школярів. Зупинимось на особливостях здобуття знань комунікативного етикету та особливостей їх використання розумово відсталими підлітками.

За показником сформованості знань комунікативного етикету та його дотримання у розумово відсталих школярів з низьким рівнем сформованості не виявлено знань комунікативного етикету, вони майже не дотримуються його у ситуаціях комунікативної взаємодії. Це проявляється, наприклад, у невідповідності до комунікативних ситуацій використання комунікативних ритуалів. Діти, віднесені до середнього рівня мають знання з комунікативного

етикету, але не завжди його дотримуються, іноді розумово відсталі підлітки бракує умінь використовувати знання комунікативного етикету. Підлітки, віднесені до високого рівня, дотримуються комунікативного етикету в різних ситуаціях та діють відповідно до них.

Аналіз результатів експерименту аргументує наявність різного рівня сформованості комунікативної культури когнітивно-змістового компоненту комунікативної діяльності. Так, розумово відсталі школярі, віднесені до низького рівня сформованості не дотримуються культури в різних ситуаціях комунікативної діяльності. Розумово відсталі школярі середнього рівня орієнтуються у знайомих ситуаціях комунікативної діяльності, вони спрямовані на комунікативні контакти, ознайомлені з культурою комунікативної діяльності, але плутаються у відборі культурних шаблонів.

Отже, проаналізований за складниками когнітивно-змістовий компонент засвідчує, що існує специфічність у виявлених окремих показниках складників, які відповідають виявленим рівням та пов'язані зі структурою дефекту.

Перейдемо до характеристики операційно-поведінкового компоненту комунікативно-мовленнєвої діяльності розумово відсталих підлітків. Було визначено міру адекватності комунікативної поведінки, яка пов'язана з контролем за власними емоціями, емоційними проявами партнерів з комунікації, реагуванням на зауваження, самоконтролем.

Розумово відсталі школярі з низьким рівнем сформованості контролю над негативними емоціями з метою їх недопущення виявляють агресивні комунікативні реакції, нестриманість у комунікативній взаємодії. Діти середнього рівня сформованості у комунікативних контактах зазвичай не виявляють агресивних реакцій на зовнішні чинники, але мають труднощі у подоланні власних негативних емоцій. Діти, віднесені до високого рівня емоційно реагують адекватно ситуації, стримуються від негативних проявів, використовують соціально допустимі емоційні реакції.

Розумово відсталі підлітки, віднесені до низького рівня сформованості адекватності реагування на зауваження, реагують на зауваження вкрай негативно, не сприймають критику, не розуміють причину зауважень, не оцінюють об'єктивно свої комунікативні дії. Діти, віднесені до середнього рівня, реагують на зауваження правильно, але не завжди дотримуються рекомендацій щодо комунікативної поведінки. Підлітки, віднесені до високого рівня, адекватно реагують на зауваження, в переважній більшості випадків враховують їх у комунікативній поведінці,

намагаються аналізувати зауваження та причини, які призвели до них.

Розумово відсталі підлітки, віднесеним до низького рівня, властивий низький самоконтроль, їм складно стримувати власні емоції, як негативні, так і позитивні в комунікативній взаємодії. Діти, віднесені до середнього рівня, здійснюють самоконтроль лише за умови постійного корекційного впливу, такі діти здатні керувати своїми комунікативними діями, реакціями, тому здійснюють не через самоконтроль, а через зовнішній контроль, без відповідного впливу, без зовнішнього спрямування повертаються знову до демонстрування негативних імпульсивних дій. Діти, віднесені до високого рівня, здійснюють самоконтроль за своїми комунікативними діями та реакціями.

Дослідженням доведено, що розумово відсталі учні, віднесені до низького рівня, демонструють неадекватну комунікативну поведінку. Діти, віднесені до середнього рівня, проявляють комунікативну поведінку, яка в загальних рисах відповідає ситуаціям, у таких дітей існують труднощі в усвідомленні та трактуванні комунікативних повідомлень. Підлітки, віднесені до високого рівня, виважені, врівноважені, мають адекватну поведінку у різних ситуаціях комунікативної взаємодії.

Аналіз емпіричних результатів проведеного дослідження за сформованістю структурних показників мотиваційного, когнітивно-змістового, операційно-поведінкового компонентів дозволив встановити, що діти з вадами розумового розвитку суттєво відрізняються один від одного за рівнем сформованості окремих показників. Зафіксована наявність трьох рівнів (520 дітей): високого (1,3% розумово відсталих підлітків), середнього (37,2%), низького (61,5%).

Високий рівень розвитку комунікативно-мовленнєвої діяльності зафіксовано у сформованості критеріальних показників комунікативної діяльності: характеризується достатньо вираженою комунікативною активністю, орієнтацією на розширення кола соціальних контактів, діти мають розвинені комунікативні навички, що дозволяє встановлювати міцні комунікативні зв'язки з оточуючими.

На середньому рівні розвитку комунікативно-мовленнєвої діяльності розумово відсталі підлітки до комунікативних контактів долучаються після здійснення зовнішньої стимуляції з боку оточуючих, у них зафіксовані значні труднощі у виборі адекватних мовленнєвих і немовленнєвих засобів, встановлено обмеженість знань, умінь, навичок щодо процесуальності розбудови діалогу в часі. Діти, віднесені до середнього рівня, складно

адаптуються до нових комунікативних ситуацій, розрізняють лише прості експресивні засоби, відзначаються негативними емоціями недиференційованого спрямування щодо норм поведінки, іноді діють імпульсивно.

Низький рівень, в цілому, проявляється в індіферентності, пасивності у комунікативних контактах, характеризується мінімальним обсягом знань, умінь, навичок, що, в свою чергу, перешкоджає становленню комунікативних контактів. Такі діти не можуть вербально оформити навіть прохання, не розрізняють експресивні форми комунікації, проявляють агресивні реакції, виявляють нестриманість у комунікативній взаємодії.

На основі теоретичного та експериментального дослідження визначено особливості комунікативно-мовленнєвого репертуару розумово відсталих школярів підліткового віку:

- комунікативні знання не завжди використовуються дитиною у повному обсязі та відповідно до ситуації;

- комунікативні уміння та навички актуалізуються і проявляються при наявності зовнішніх стимулів;

- комунікативні уміння та навички достатньою мірою використовуються у повсякденних, повторюваних соціально-побутових ситуаціях, але нові і незвичні ситуації підлітками не діагностуються; у дітей виникають труднощі в орієнтуванні в зовнішніх змінах, що відбуваються;

- у діалогічній комунікативній взаємодії мають яскраво виражені труднощі у підтримці діалогу;

- мовлення є стереотипним, недостатній

обсяг активного словникового запасу не задовольняє вимоги щодо здійснення комунікативної діяльності;

- мають складнощі у переказі текстів, подій, їм не вистачає навичок передачі інформації;

- міміка і жести не завжди адекватні висловлюванням, зафіксована низька експресивна грамотність.

Висновки. Уповільнений темп мислення, відсутність умінь переносити засвоєні уміння на нові умови комунікативно-мовленнєвої діяльності, порушення емоційно-вольової сфери, як наслідок затримки інтелектуального розвитку, спричиняють загальне відставання розумово відсталих підлітків у формуванні комунікативної діяльності. Виявлена також специфіка мовленнєвих порушень проявляється в таких особливостях як уповільнене мовлення, наявність великої кількості фонетичних і граматичних помилок. Діти з більш розвинутим інтелектом спроможні оцінити недоліки власного мовлення, вони мають розвинуту рефлексію, тому соромляться вступати в діалог з оточуючими, намагаються уникати комунікативних контактів. Зафіксовано, що певна частина розумово відсталих підлітків відчуває потребу у комунікативній взаємодії з оточуючими, але недостатній рівень рефлексії та сформованості комунікативних навичок призводять до некритичності, нав'язливості в ситуаціях комунікативної взаємодії. У розумово відсталих учнів встановлений загальний недорозвиток окремих складників комунікативно-мовленнєвої діяльності не компенсується іншими засобами. Перспективою подальшого дослідження є поглиблене вивчення комунікативно-мовленнєвої діяльності дітей та підлітків з порушеннями інтелекту з метою розробки технологій її корекції.

Література

1. **Конопляста С. Ю.** Психолого-педагогічні основи комплексної корекції мовленнєвого розвитку дітей з ринолалією: дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.03 / С. Ю. Конопляста. – К., 2010. – 502 с. 2. **Мартиненко І. В.** Про стан комунікативної діяльності дітей із загальним недорозвиненням мовлення / І. В. Мартиненко // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. – Київ, 2012. – С. 168 – 172. 3. **Пахомова Н.Г.** Інтеграція медико-психологічної та педагогічної складових професійної підготовки майбутніх логопедів : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.03 / Н. Г. Пахомова. – Київ, 2013. – 41 с. 4. **Шеремет М. К.** Міждисциплінарний синтез теоретичних досліджень у збагаченні методологічної бази логопедії / М. К. Шеремет, Т. В. Махукова // Освіта Донбасу. – 2012. – № 4. – С. 58 – 62.

References

1. **Konopljasta S. Ju.** Psihologo-pedagogicni osnovi kompleksnoј korekcii movlennєvogo rozvitku diteј z rinolaliejju: dis. ... d-ra ped. nauk : 13.00.03 / S. Ju. Konopljasta. – K., 2010. – 502 s. 2. **Martinenko I. V.** Pro stan komunikativnoј dijal'nosti diteј iz zagal'nim nedorozvinennjam movlennja / I. V. Martinenko // Naukovij chasopis Nacional'nogo pedagogicnogo universitetu imeni M.P. Dragomanova. Serija 19. Korekciјna pedagogika ta special'na psihologija. – Kiiv, 2012. – S. 168 – 172. 3. **Pahomova N.G.** Integracija mediko-psihologichnoј ta pedagogicnoј skladovih profesijnoј pidgotovki majbutnih logopediv : avtoref. dis ... d-ra ped. nauk : 13.00.03 / N. G. Pahomova. – Kiiv, 2013. – 41 s. 4. **Sheremet M. K.** Mizhdisciplinarnij sintez teoreticnih doslidzhen' u zbagachenni metodologichnoј bazi logopedii / M. K. Sheremet, T. V. Mahukova // Osvita Donbasu. – 2012. – № 4. – S. 58 – 62.

Проскурняк О.І. Типові ознаки комунікативно-мовленнєвої діяльності розумово відсталих учнів: рівні та характеристика

Відповідно до структури комунікативної діяльності суб'єкта, яка складається з мотиваційного (мотивації та потреби), когнітивно-змістового (комунікативні знання, уміння, навички), операційно-поведінкового (самоконтроль у комунікативній поведінки), визначено та охарактеризовано рівні сформованості комунікативної діяльності учнів з легким ступенем розумової відсталості: високий, середній, низький. Доведено, що в учнів означеного контингенту майже не зафіксовано високого рівню, а переважає низький рівень сформованості

комунікативної діяльності. Відповідно до визначених показників кожного компонента комунікативної діяльності надано детальний опис їх проявів в учнів з розумовим дизонтогенезом.

Ключові слова: комунікативна діяльність, розумово відсталі учні, рівні, показники, ознаки.

Проскурняк Е.И. Типичные признаки коммуникативной деятельности умственно отсталых учащихся: уровни и характеристика

В соответствии со структурой коммуникативной деятельности субъекта, которая состоит из мотивационного (мотивы и потребности), когнитивно-содержательного (коммуникативные знания, умения, навыки), операционно-поведенческого (самоконтроль коммуникативного поведения), выделены и охарактеризованы уровни сформированности коммуникативной деятельности учеников с легкой степенью умственной отсталости: высокий, средний, низкий. Доказано, что у учащихся данного контингента практически не зафиксировано высокого уровня, а преобладает низкий уровень сформированности коммуникативной деятельности. В соответствии с выделенными показателями каждого компонента коммуникативной деятельности осуществлено детальное описание их проявлений у учащихся с умственным дизонтогенезом.

Ключевые слова: коммуникативная деятельность, умственно отсталые учащиеся, уровни, показатель, признаки.

Proskurnyak O.I. Typical Features of Communication and Speaking Activities of Mentally Retarded Pupils: Levels and Characteristics

In accordance with the structure of communication activity of a subject which consists of motivational (motives and needs), cognitive and meaningful (communication knowledge and skills), operational and behavioral (self-control of communicative behavior) components the following levels of communication maturity among pupils with mild mental retardation are defined and characterized: high, medium, low. It was proved that among the pupils that make this contingent the high level of communication maturity is almost absent, but its low level dominates. In accordance with the defined rates of each component of communication a detailed description of their manifestations among pupils with mental dysontogenesis is made.

Keywords: communication activity, speaking activity, mentally retarded pupils, levels, rate, feature.

Стаття надійшла до редакції 18.10.2015

Статтю прийнято до друку 29.10.2015

Рецензент: д.п.н., проф. Рассказова О.И.

УДК: 376.352

ПРАВОВЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ ЗОРУ В ЗАГАЛЬНІЙ ТА СПЕЦІАЛЬНІЙ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Руденко С.В. rudenko.sophia@yandex.ru

У становленні правового життя громадянина важливе значення має насамперед правове виховання: повага до Конституції України як Основного Закону нашої держави, законів України та національної символіки.

Ми не можемо говорити про високу правову культуру держави і суспільства та гармонійний розвиток особистості у разі недотримання основних прав і свободи людини і громадянина, систематичного і грубого порушення конституції і законів. Все це є результатом деформації правової свідомості і низької правової культури членів суспільства. Здатність людини розуміти правила співжиття і вимоги законів та відповідно поводитись є не вродженою, вона формується під впливом спеціальних виховних заходів, є наслідком спілкування з іншими людьми.

Проблемою формування правової культури займались Ю.П. Битяк, Н. Ю. Гурьянов, В.П.Сальников, А. П. Семитко, І.В. Яковюк та інші. У працях цих науковців розроблено теоретико-методологічні проблеми формування правової культури як суспільства в цілому, так і його окремих груп.

Як зазначає Ю. С. Шемшученко, право і культура є взаємопов'язаними і взаємодіючими категоріями, оскільки право є елементом культури

суспільства, його соціальною цінністю [1, с.13]. Подібно до того, як загальнонаціональна культура надає цілісності й інтегрованості суспільному життю в цілому, правова культура диктує кожній особі принципи правової поведінки, а суспільству в цілому — систему правових цінностей, ідеалів, зразків поведінки, правових норм, що забезпечують єдність і взаємодію правових інститутів і організацій [2].

Без особистості з високим рівнем правосвідомості і правової культури не може виникнути й існувати громадянське суспільство. М. Б. Смоленський вказує на той факт, що громадянське суспільство — це не все населення країни. Масштаб цього явища в структурі суспільства визначається часткою активних громадян, яким притаманна висока правова культура і які виступають її модуляторами.

О. В. Малько вважає, що правова культура особи — це «знання та розуміння права, а також діяльність відповідно до нього», а правова культура суспільства — це «рівень правосвідомості й правової активності суспільства, ступінь прогресивності юридичних норм та юридичної діяльності». Правова культура суспільства становить особливе соціальне явище, що охоплює систему елементів юридичної надбудови в їх